

rigspolitik i årene omkring Speyer-freden, da den fængslede konge udgjorde en varm kartoffel. Jeg kan kraftigt anbefale både Lyby og Lausten som reformationshistoriske Bibeler.

Mikael Venge

STEEN BO FRANDSEN: *Opdagelsen af Jylland. Den regionale dimension i Danmarkshistorien 1814-64*. 608 sider. Aarhus Universitetsforlag.

Det hører til god skik blandt historikere at erindre hinanden og eventuelle studerende om, at »det er sejrherrene, der skriver historien«. Derimod er der en almindelig enighed om, at de kontrafaktuelle spørgsmål ikke hører hjemme i vort fag. Hvad ville der være sket, hvis »Seelöwe« – den tyske invasion af England i 1940 – var blevet gennemført og var lykkedes? Det er – kan man vel bredt i faget være enige om – ikke et emne for den seriøse historiker, men for en skønlitterær forfatter som den iøvrigt aldeles glimrende Len Deighton. Det skal dog noteres, at den såkaldte »New Economic History« i 1960'erne ikke veg tilbage for at operere kontrafaktuel på det hypotetiske niveau, når man f.eks. forsøgte at beregne jernbanernes betydning for den økonomiske vækst.

I Steen Bo Frandsens afhandling, der har indbragt ham den filosofiske doktorgrad ved Aarhus Universitet, proklameres (s. 15f.) frejdigt en kontrafaktuel tilgang. Men går man lidt dybere ned i det indledende kapitel, så bliver man beroliget. Opdagelsen af Jylland fører ikke frem til en anderledes fremstilling af dansk historie med Aarhus som hovedstad for et føderalt Danmark. Der er faktisk blot tale om, at Steen Bo Frandsen har valgt at være opmærksom på linier og tendenser i dansk historie i 1800-tallet, der »tabte« (s. 16). Han »afviser enhver apriori antagelse om, at den danske stat, som den fremstod i 1814, var dømt til at bryde sammen endsige nødvendigvis måtte resultere i skabelsen af en nationalstat et halvt århundrede senere« og det vil han da ikke få skæld ud for. Vi savner blot her eller senere i bogen at få dokumenteret eksistensen af en historieskrivning, hvor denne apriori antagelse således har dølget vor rette forståelse. Det bliver til et enkelt overfald på Roar Skovmand for hans bind af Politikens Danmarkshistorie (s. 325). Men der er som bekendt skrevet mere om periodens generelle historie både før – og siden.

Videre i det indledende kapitel beklager Steen Bo Frandsen sig over det centralistiske Danmark, der tillader sig at have en mening om det

at have prædiket »skvalder og drømme« hentyder måske, som Lausten foreslår (s. 123), til Christiern Pedersens jærtegnspostil fra 1515, men en anden mulighed er, at der sigtes til Christian II's fordrivelse året før, hvor det netop fæg med beskyldninger om kongens ugudelighed. Indirekte leverer Hans Mikkelsen i øvrigt her en klar, politisk begrundelse for Christian II's overgang til Luthers lære. Han blev attraktiv som tronkandidat i folkets øjne, han fik ram på de jyske biskopper, der havde fordrevet ham, og gennem evangeliets – og Luthers – påbud om lydighed overfor den verdslige øvrighed fjernede han grundlaget for oprørets ideologi.

En erklæring fra Gustav Trolle, Johan Wese, Gotskalk Eriksen og Hans Mikkelsen, hvori de støttede kongens knæfald for katolicismen 1530, omtales lidt uklart af Lausten som et oplæg (s. 356). Der er vel tale om den samme form for juridisk dækning af et kontroversielt skridt, som Christian II indhentede ved andre lejligheder.

Mogens Gyldenstjerne, den ædle ridder, ville nok blive meget for-tørnet over, at Lausten lader ham kapitulere på Akershus efter en halv snes dage (s. 381). At der er tale om en åbenlys lapsus ses af, at han anrår om undsætning 10 linier senere.

Det er interessant, som Lausten fremfører, at der i hertug Heinrich af Braunschweig-Wolfenbüttels mæglingsforslag, der i sidste ende førte til Speyer-freden 1544, stilles krav om, at Danmark skulle antage et kommende koncils vedtagelser – en bestemmelse, Christian III's forhandlere dog smøg sig udenom (s. 424-425). Møn ikke kravet er udgået fra kejserhuset, som hertug Heinrich må antages at have konfereret med?

Jeg er ikke helt enig i, at Karl V's førsteminister, Granvelle, gjorde sig skyldig i en diplomatisk blottelse, da han under rigsdagen i Worms 1545 afslørede overfor Christian III's gesandt, Peder Svave, at Pfalzgreven, nu kurfyrst Frederik, var vred på ham. Granvelles forbindtlige bemærkninger må vel opfattes som en elskværdighed overfor Peder Svaves herre, der nu måtte betragtes som kejserens forbundsfælle. Desuden gav det ham et godt påskud til at afvise den danske anmodning om at fremme forhandlingerne med Pfalz. Lausten er selv inde på, at der faktisk var noget om snakken, når Granvelle omvendt bildte pfalzerne ind, at hans forhandlinger med Peder Svave udelukkende drejede sig om Holsten og Stormarn (jf. Emilie Andersens lidt besynderlige, men interessante artikel i Festskrift til Erik Arup, 1946, s. 157-165).

At en yderst kritisk anmelder må ty til spidsfindigheder af denne art, illustrerer forhåbentlig værkets spændvidde og kvalitet. Selv om man kan være uenig i detaljer, bør også historikerne mærke sig dette hovedværk, når det gælder Christian II's landflygtighed såvel som Danmarks uden-

fornuftige i en jysk tandlægehøjskole eller hjertetransplantationer på århusiansk. Og »det lykkes fortsat at hindre udbygninger af infrastrukturen i det nørrejyske« – undskyld, Steen Bo Frandsen, har du for nyligt været nord for Limfjorden, hvor entrepenørerne er ved at endevende Vendsyssel til benefice for Risgaard Knudsen og »det jyske parti«?

Steen Bo Frandsen gennemgår det regionale som element i fransk og tysk historieforskning, men udelader mærkeligt nok den britiske, hvor konflikten mellem »English« og »British« ellers har været et af de mest hotte emner i de seneste år, jfr. Grant & Stringer (eds.) »Uniting the Kingdom? The Making of British History« (Routledge, 1995). Og da han så vender tilbage fra Europa, må han konstatere, at Jylland knap og nap har den karakter, der gør det rimeligt at tale om en region i fransk og tysk forstand. Forfatteren må erkende, at Jylland hverken besad et centrum eller en virkelig homogen jysk identitet. Aarhus var i 1800-tallet ikke, hvad byen siden er vokset til i sin egen selvforståelse, og landsdelen var geografisk-økonomisk mentalitetsmæssigt delt af geografien. Østjyderne orienterede sig mod øst, vendelboerne mod nord og vestjyderne mod syd. Allerede nogen tid forinden har forfatteren fokuseret på det slesvigske spørgsmål og med rette konstateret, at dettes konstante tilstedeværelse ihvertfald fra 1840 i den danske offentlige debat så at sige nødvendigvis måtte føre til bevidst eller ubevidst fortrængning af regionale forskelle indenfor kongeriget (s. 18).

Her kunne afhandlingen så egentlig være slut, men Steen Bo Frandsen har endnu mere end 500 sider i posen. Det er – alt andet lige – en bog, der er vokset til det urimelige i omfang. Her burde bedømmelsesudvalget have skredet ind! Men Steen Bo Frandsen skriver nu et fremragende dansk, smidigt og uden faglig jargon. Blot har han forelsket sig i bogstavet C, så vi præsenteres bogen igennem for Cancelli, commune og comite! Man læser hans fremstilling behageligt ubesværet, han veksler godt mellem citater og referater og samler udmærket op, rekapitulerer og perspektiverer. Det er en bog, der faktisk bliver bedre undervejs. Fra hovedkapitel 4, der behandler tidsrummet efter 1850, er disposition, form og fremstilling strammet op omkring forfatterens erklærede projekt, at afsøge den offentlige debat for holdninger, der ønskede at fremme et regionalt eller måske ligefrem føderalt Danmark, eller som i det mindste var skeptiske overfor den centralistiske tendens.

Steen Bo Frandsen udspejler sin undersøgelse over tidsrummet 1814 og frem til og med krigen 1864. Hans konkrete grundlag for aflæsningen af eksistensen af en regional identitet er den offentlige debat, som den kom til udtryk i pjecer, tidsskrifter og (et udvalg af) aviser samt i de repræsentative forsamlinger, først de rådgivende stænder,

senere Rigsdagen. Det er en forståelig og velbegrunnet afgrænsning, men man kunne dog nok have ønsket, at han havde gjort sig nogle forestillinger om de pågældende avisers og debattørers repræsentativitet. Er der grund til at bruge mange sider på Sibbern (s. 204ff), og hvor meget kan Aalborg Stiftstidende og Nørrejdyske Tidende »bære« i forhold til den øvrige (provins)presse (s. 404ff)? Det forekommer også lidt akavet at skulle tage stilling til C. St. Billes Dagbladet via referater i Nørrejdyske Tidende (s. 533f.), men Steen Bo Frandsen har valgt at holde sig til Fædrelandet med de nyttige registre. Man noterer sig, at Niels Thomsens monumentale værk om den danske dagspresse ikke synes forfatteren bekendt, men at vi til gengæld træffer på et par for ikke- århusianere tilgængelige arbejder af Vagn Wåhlin og Wåhlin og Østergaard som almindelig referanceramme til tidshistorien.

Undervejs i tidsrummet fra 1814 til 1864 kan man så udførligt refereret følge »opdagelsen« af Jylland, først i rejsebeskrivelser og topografier, senere i Guldalderkunsten, hvor Blicher melder sig fra selve hovedlandet, mens malerne drager derover. Steen Bo Frandsen tager Louis Gurlitt frem som eksempel, men både Martinus Rørbye og Dankvart Drejer havde nu været der før ham. Med de rådgivende stænderforsamlinger får Jylland sit eget politiske forum, hvor de regionale holdninger kunne komme til orde – både i forhold til landsdelens »indre« forhold og i forhold til overordnede »nationale« spørgsmål. I behandlingen af filialbankspørgsmålet afslører forhandlingerne i Viborg slående fraværet af det naturlige centrum – alle de større købstæder lægger billet ind på denne institution! Steen Bo Frandsen beklager Viborg-forsamlingens afvisning af egentlige chausee-anlæg til fordel for »lette chauseer med ler og grus«. Jamen, det er jo netop i en sådan situation, at den regionale eller provinsielle identitet finder sit udtryk, således som stænderforsamlingernes historiker Hans Jensen havde øje for, når han også hos en jysk stænderrepræsentant fandt en forløber for Hørups senere »Hvad skal det nytte?« (De danske Stænderforsamlinger I s. 514f. II s. 677).

Den regionale identitet eller holdning, således den som udformedes i stænderperioden og har haft politisk livskraft frem til vor tid, indebærer grundlæggende kravet om, at der fra det nationale niveau tilføres resourcer, faciliteter m.v. til det regionale niveau, fordi dette netop er ikke centrum og således har krav på positiv særbehandling. Det var udsigten til at få tilført fastlønnede embedsmænd m.m., der fik samtlige købstæder til at ønske sig en jysk filial af Nationalbanken. Dernæst indebærer det regionale, at man – atter fordi man er ikke-centrum og således følgelig forfordelt – ikke kan/vil yde på det samme niveau, og

derfor var det et jysk krav på vegne af hovedlandets skatteydere, at man ikke her skulle bekoste de dyre chauseer. Det havde været forfriskende, om Steen Bo Frandsen havde turdet føre sin analyse af det regionale videre helt ned til denne substans.

For tiden efter 1850 har Steen Bo Frandsen – og det er utvivlsomt et berettiget valg – koncentreret sig om jernbanesagen. Her spiller lokaløkonomi og landspolitik, militære interesser og erhvervsfremmebestrebelse sammen i en uhellig blanding. Værdifuld er her også hans fremdragen af forslaget til en ny kommunallov i 1850, hvor bondevennerne og især Tscherning overfor de dominerende nationalliberale taler for et mere føderativt Danmark, og netop Tscherning skulle i de følgende år blive en af de stærkeste fortalere for et ikke-centralistisk Danmark.

Det rejser spørgsmålet om det regionales indplacering og underordning i det til stadighed værende spil mellem de herskende (liberale, nationalliberale) kredse og den til enhver tid værende opposition. For Steen Bo Frandsen har glimrende fanget, hvorledes de liberale/nationalliberale så at sige fra begyndelsen har den danske enheds- og nationalstat som et centralt projekt. Som så ofte er det Orla Lehmann, der giver dette projekt agitatorisk og retorisk substans (s. 179f., 197ff.), hvorefter det skulle blive et fast punkt på den liberale dagsorden – Danmark har ingen provinser! I Fædrelandet skulle Ploug i de følgende årtier repetere dette nationalliberale dogme, der snart skulle indfarves til en almindelig hovedstadsakademisk overlegenhed med krav på at repræsentere det fællesnationale, og – med Plougs særlige talent for arrogance – en tilsvarende nedvurdering af eventuelle andre opfattelser, der på forhånd var »trykket af den provinsielle ånd«. Steen Bo Frandsen har i denne henseende mange godbidder fra de Ploug'ske skriverier, der fortræffeligt tjener til at belyse underliggende konflikter i dansk politik i generationer (f.eks. s. 324, 453). Meget i denne fremstilling kunne begrunde den antagelse, at det regionale ganske enkelt blev integreret i den politiske opposition qua selve det oppositionelle standpunkt.

Steen Bo Frandsens arbejde fænger umiddelbart ved det valg af en alternativ betragtningsmåde, han har lagt til grund. Lyset kommer fra en ny synsvinkel, og skyggerne falder anderledes. Han er en god læser, og han skriver glimrende. Men på trods af bogens umanerlige omfang er det i mange henseender en analyse, der ikke helt har samme rækkevidde. Steen Bo Frandsen kan således undervejs anføre det forhold, at kongeriget Danmark faktisk siden enevældens indførelse og Danske Lov havde været en enhed. Det kan en Orla Lehmann se og bruge i sin programtale fra 1838 til sit formål, men for Steen Bo Frandsen indgår dette forhold tilsyneladende ikke med større vægt.

Det danske kongeriges enhed var fæstnet stærkere end de fleste andre samtidige staters, netop ved enevælden og de institutioner, den skabte som grundlag for statens og samfundets liv. Her var måske den grundlæggende forudsætning for, at det gik, som det gik – og man kan så begynde at drøfte, på baggrund af Steen Bø Frandsen omfattende materialefremlæggelse, om det måske også måtte gå, som det faktisk gik.

Claus Bjørn

DITLEV TAMM: *Konseilspræsidenten Jacob Brønnum Scavenius Estrup 1825-1913*. Gyldendal 1996, 396 s.

Retshistorikeren professor Ditlev Tamm, der har doktorgraden både fra sit eget fakultet (om A.S. Ørsted, 1977) og fra det humanistiske i Odense (Retsopgøret, 1984), har efter en række andre historiske værker nu også skrevet en populærhistorisk biografi af vor længstvarende regeringschef. Bogen er smukt udstyret, bl.a. med et stort antal velvalgte, varierede og velforklarede illustrationer – hvor muligt gedigne farvefotos. Historisk interesserede uden særlige forkundskaber i denne periodes historie vil have glæde af at læse denne afvekslende, velformulerede og afbalancerede, nærmest traditionelle levnedsskildring. Den lader dansk konservatismes til dato eneste helt store førerskikkelse fremstå i rigtig profil, og den betoner de gammelborgerlige vaner og dyder, der lettere genfindes hos en handlekraftig, klarhovedet og ansvarsbevidst borgerlig »brugs- patron« end blandt de nordtyske landjunkertyper, hans modstandere helst ville have ham henvist til.

Bogens koncept er en tosporet kronologisk ræsonnerende skildring af hændelser og forhold dels i Estrups politiske liv, dels i hans liv som barn, omrejsende og studerende yngling, flittig skov- og landmand og familiefader på Skaføgaard. De to sider får omtrent lige meget, så mandens såre ukomplicerede, i grunden noget triste småborgerlige privatliv optager en kraftig portion af de ca. 300 tekstsider. Tamm har som en af de første haft fuld adgang til Estrupfamiliens privatarkiv på Skaføgaard, og han har – troligt nok – på det nærmeste udtømt det med grundige referater og udpluk. Der er tale om ganske mange breve fra Estrup til hustruen, børnene og nogle få venner – men hans egne er ret korte og bevæger sig sjældent op over hverdagens fakta og anden tam konversation. Hverken som litterært læsestof, som nøgle til mandens sind og indre tankeverden eller som sidelys over hans meninger giver det her fremlagte brevstof